

HENGELLESTÄ KANSANSÄVELMÄSTÄ URKUKORAALIKSI

Nils Lindbergin ja Kaj-Erik Gustafssonin
urkukoraalien analyysi

Sinikka Stöckell

Kirjallinen työ

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Kirkkomusiikin oppiaine

Musiikin maisterin tutkinto

2022

Tiivistelmä

Kirjallisessa työssä analysoidaan hengellisten kansansävelmien käyttöä kahdessa urkukoraalissa. Kohdeteokset ovat Kaj-Erik Gustafssonin koraalisovitus *Vi vandrande själar på brusande strand* ja Nils Lindbergin urkukoraali *Så går en dag än från vår tid*. Aluksi perehdytään hengellisten kansansävelmien historiaan, minkä jälkeen tutkitaan kohdeteoksia tyyliallysin keinoin. Analyysissä keskitytään harmoniaan, rytmiin ja melodian käsittelyyn.

Johtopäätös on, että Lindberg ja Gustafsson lähestyvät kansansävelmiä eri tavoin kaikkien analysoitavien parametrien valossa. Lindbergin urkukoraalissa melodian, rytmin ja harmonian käyttö on vapaata ja jazzista vaikutteita ottavaa. Gustafssonin urkukoraali puolestaan on barokkityylinen sovitus, jossa pääpaino on melodian koristelulla.

Avainsanat

hengelliset kansansävelmät, urkukoraalit, musiikkianalyysi, Ruotsi, Suomi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	HENGELLISET KANSANSÄVELMÄT	6
3	SÄVELTÄJÄT JA URKUKORAALIKOKOELMAT	8
4	KOHDETEOSTEN ANALYYSI	12
	4.1 <i>Så går en dag än från vår tid</i>	12
	4.2 <i>Vi vandrande själar på brusande strand</i>	15
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	19
	LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Tutkin kirjallisessa työssäni ruotsalaisten ja suomenruotsalaisten kansansävelmien käyttöä urkukoraaleissa. Taustoitän aluksi hengellisten kansansävelmien historiaa Harald Göranssonin kirjan *Koral och andlig visa i Sverige* (1997) pohjalta. Tutkimukseni kohdesävellykset ovat valikoituneet kahdesta urkukoraalikokoelmasta: Nils Lindbergin *Till himlen med lovsång* (2004) sisältää seitsemän urkukoraalia ja Kaj-Erik Gustafssonin *Fyra andliga folkmelodier* (1995) nimensä mukaisesti neljä. Esiteltyäni kyseiset kokoelmat keskityn analysoimaan yhtä urkukoraalia kummaltakin säveltäjältä. Analysoitavat koraalit ovat Lindbergin *Så går en dag än från vår tid* ja Gustafssonin *Vi vandrante själar på brusande strand*.

Tutkimusmenetelmänä käytän musiikkianalyysia, erityisesti tyyliallyysiä. Musiikkiteoreetikko Jan La Rue (2001) jakaa tyyliallyysin kolmeen vaiheeseen, jotka ovat taustatekijöiden selvittäminen sekä havainnointi ja arviointi. Havainnoinnin hän jakaa kolmeen ulottuvuuteen: pieneen (pienimmät itsenäiset yksiköt), keskikokoiseen (osien itsenäinen luonne) ja laajaan (musiikilliset kokonaisuudet). Kaikkia näitä ulottuvuuksia tarkastellaan neljän peruselementin kautta, joita ovat ääni (esimerkiksi äänenväri ja voimakkuus), harmonia, melodia ja rytmi. Robert Pascall (2001) määrittelee tyylin käsitettä seuraavasti: se on ilmaisutapa ja esittämisen tyyppi. Tyylil ilmaisee itsensä tunnusomaisessa muodon, tekstuurin, harmonian, melodian, rytmin ja eetoksen käytössä. (La Rue 2001; Pascall 2001.)

Tutkin, miten kansansävelmille tyypilliset elementit, kuten melodian koristelu näkyvät valitsemisissäni urkukoraaleissa. Muita tutkittavia asioita ovat esimerkiksi harmonian ja rytmin käsittely. Kiinnostavia analysoinnin kohteita ovat muun muassa harmonian mahdollinen tonaalisuus, modaalisuus tai modernius. Rytmiin liittyviä asioita ovat tahtilajien pysyvyys tai vaihtelu sekä "lauluniekkujen" rytmillinen käsittely. Vertailen myös Lindbergin ja Gustafssonin tapoja lähestyä kansansävelmiä mainitsemieni elementtien valossa.

Olen työskennellyt kanttorina ruotsinkielisissä seurakunnissa lähes neljän vuoden ajan ja sitä kautta tutustunut sekä ruotsalaisiin että suomenruotsalaisiin hengellisiin kansansävelmiin. Nykyiseen Suomen ruotsinkieliseen virsikirjaan niitä on päätynyt vain vähän. Yksi tunnetuimmista on skånelainen

kansansävelmä, virsi 524, *Bred dina vida vingar*, jota lauletaan paljon myös suomeksi (virsi 552 *Mua siipeis suojaan kätke*). Urkumusiikin puolella *Gammal fäbodpsalm från Dalarna* eli Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta on puolestaan omaisten usein toivoma siunausmusiikkikappale. Sävelmä lienee tunnetuimpia tyyliensä edustajia Suomessa. Sen säveltänyt Oskar Lindberg oli Nils Lindbergin setä.

Havaintojeni perusteella erityisesti hää- ja siunausmusiikkia on nuotinnettu, sovitettu ja sävelletty suhteellisen paljon tällaisten kansansävelmien pohjalta. Sipoon kirkosta löysin lukuisia kokoelmia, jotka sisältävät kansansävelmiin perustuvia urkukoraaleja, myös tutkimuskohteeksi valitsemani Lindbergin ja Gustafssonin kokoelmat. Kokemukseni mukaan ruotsalaiset ja suomenruotsalaiset hengelliset kansansävelmät ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta valitettavan tuntemattomia ja siten myös vähän käytettyjä suomenkielisissä tilaisuuksissa. Toiveeni onkin, että suomenkieliset kanttorit tutustuisivat helposti saatavilla olevaan nuottimateriaaliin ja soittaisivat tätä musiikkia kirkollisissa toimituksissa, messuissa ja muissakin seurakuntien tilaisuuksissa.

2 HENGELLISET KANSANSÄVELMÄT

1800-luvulla virsilaulu hidastui hidastumistaan. Syytä tähän ei tiedetä tarkalleen. Joka tapauksessa virsilaulua kirkoissa kuvaillaan sekasortoiseksi. P. A. Heischmann antaa kirjassaan ohjeeksi, että iloisissa ja juhlallisissa virsissä yhden sävelen keston tulisi olla noin kolme sekuntia, vakavammissa ja surullisissa virsissä neljä. Tästä voi päätellä, että laulamisen on täytynyt olla hyvin hidasta ja raskasta. On arveltu, että tämä olisi ollut yksi syy siihen, että virsisävelmiä ryhdyttiin laulaessa koristelemaan eri tavoin, jottei laulusta olisi tullut niin yksitoikkoista. Todennäköisesti koristelua harrastivat laulua johtaneet esilaulajat. (Göransson 1997, 77, 97–98, 101.)

Virsiä ei 1800-luvulla laulettu pelkästään kirkoissa vaan myös kodeissa, eikä laulutapa ollut joka puolella yhtenäinen. Kodeissa ei aina ollut säästyssoitinta, eikä urkuja ollut kaikissa kirkoissakaan. Myöskään pappien vastustus koristeellista laulutapaa kohtaan ei yltänyt samalla tavalla koteihin saakka. Rikkaimmillaan tällainen koristeluperinne oli Siljansbygdenin alueella ja Länsi-Taalainmaalla sekä Viron ruotsinkielisillä alueilla ja Ukrainan Gammalsvenskbyssä, jonne vironruotsalaisia pakkosiirrettiin. Muualla Ruotsissa, esimerkiksi Skånen alueella, sävelmät olivat yksinkertaisempia. (Göransson 1997, 98, 101; Ternhag 1985, 6.)

Niin Göranssonin kirjan kuin Lindbergin kokoelman nimissä käytetään sanaa koraali. Göransson määrittelee koraalit virallisen virsikirjan virsisävelmiksi ja kirjan nimessäkin mainitut hengelliset ”veisut” virallisen virsikirjan ulkopuolella oleviksi hengellisiksi lauluiksi. Tosin hän mainitsee rajan voivan olla häilyvän. Lindbergin kokoelman sävelmät on nimetty koraaleiksi (*koraler*). Göranssonin määritelmästä poiketen on kuitenkin mahdollista, että kokoelmassa on myös virsikirjojen ulkopuolelle jääneitä melodioita. Gustafssonin sovitusten pohjana olevat laulut on puolestaan nimetty hengellisiksi kansansävelmiksi, joiden tulkitsen tarkoittavan tässä tapauksessa Suomen kirkon (ruotsinkielisen) virsikirjan ulkopuolisia hengellisiä lauluja. Koska sävelmää koskevia termejä on jo lähdemateriaalissani useita, päätin käyttää niitä myös työssäni vaihdellen. (Göransson 1997, 9; Lindberg 2004; Gustafsson 1995.)

Hengellisten kansansävelmien ja koraalitoisintojen sävelmiä ryhdyttiin kirjoittamaan muistiin yleisemmin vasta 1880-luvulla, usein jonkun taitavan

laulajan laulusta. John Enninger alkoi silloin kerätä hengellisiä kansansävelmiä Skånessa; vähän myöhemmin tätä tekivät myös Nils Andersson ja Janne Romson. Maallisia kansanlauluja kirjoitettiin muistiin jo 1800-luvun alussa, mutta vallalla ollut uusromantiikka ja uusgotiikka eivät vielä silloin osoittaneet kiinnostusta kansankoraaleita kohtaan. (Göransson 1997, 102.)

Ensimmäinen ruotsalainen kansankoraalikokoelma *Folkliga koraler* julkaistiin vasta vuonna 1985 (Ternhag 1985). Suomessa ensimmäinen ruotsinkielinen vastaava kokoelma on *50 folkliga koraler och andliga visor från Svenskfinland*, joka julkaistiin vielä myöhemmin, vuonna 1996. Kertonee jotain arvostuksen ja kiinnostuksen puutteesta, ettei tällaisia kokoelmia julkaistu aikaisemmin. Tämän suomenruotsalaisen kokoelman esipuheessa Göran Blomqvist ihmetteleeekin, miten tätä rikasta hengellistä kansanmusiikkiperinnettä ei ole aiemmin julkaistu erilaisissa laulukirjoissa eikä muutenkaan hyödynnetty. (Blomqvist 1996.)

3 SÄVELTÄJÄT JA URKUKORAALIKOKOELMAT

Nils Lindberg (11.6.1933–20.2.2022) oli ruotsalainen säveltäjä ja pianisti. Hän opiskeli musiikkitiedettä Uppsalan yliopistossa ja sävellystä Tukholman kuninkaallisessa musiikkikorkeakoulussa. Lindberg tunnettiin sekä jazzsäveltäjänä että -muusikkona, mutta hän yhdisteli musiikissaan laajasti monia eri tyylejä. Hänen sävellyksensä ovat yhdistelmiä jazzista, ruotsalaisesta kansanmusiikista ja klassisesta musiikista. Taalainmaan kansanmusiikki oli erityisen suuri vaikuttaja hänen musiikissaan. (Westin 2002; Lindberg 2017; Sveriges Radio 2022.)

Lindberg oli tuottelias säveltäjä ja levyttäjä. Tuotanto sisältää eniten sävellyksiä ja sovituksia kuorolle, useita kymmeniä sävellyksiä orkesterille ja big bandille sekä muun muassa urkusävellyksiä, kamarimusiikkia ja lauluja. Tunnetuimpia ja esitetyimpiä hänen sävellyksistään ovat *Requiem*, *A Christmas Cantata* sekä Shakespearen sonetin tekstiin sävelletty kuorokappale *Shall I Compare Thee To A Summer's Day*. (Lindberg 2017; Sveriges Radio 2022.)

Nils Lindbergin kokoelma *Till himlen med lovsång*, alaotsikolla *Sju gamla koraler i ny skrud för orgel*, on julkaistu vuonna 2004. Kokoelmassa on seitsemän ruotsalaiseen hengellisiin kansansävelmiin pohjautuvaa urkukoraalia. Koraalit ovat *O Gud, som allt med vishet styr* (Malung), *Så går en dag än från vår tid* (Orsa), *Befall i Herrens händer* (Leksand), *Den signade dag* (Orsa), *Har du din lampa redo* (Malung), *I himmelen, i himmelen* (Orsa) sekä *Det dukas i himlarnas rike ett bord* (Gagnef). Lindberg on tehnyt näistä koraaleista myös sekakuorosovitukset, jotka on julkaistu kokoelmana samana vuonna 2004. Urku- ja kuoroversioita voi siten käyttää samassa yhteydessä, mutta ne toimivat myös itsenäisinä kappaleina. (Lindberg 2004, esipuhe.)

Kirkkomuusikko Kjell Bengtsson kirjoittaa Nils Lindbergin (2004) urkukoraalikokoelman esipuheessa siitä, miten urkujen yleistyessä kirkkoissa urkureiden tehtäväksi tuli suitsia kansanomaisen laulutavan poikkeamia ja koristeita. Vuosina 1820 ja 1821 julkaistun J. C. F. Haeffnerin koraalikirjan koraaleissa oli tasatahtiset, yksinkertaisemmat sävelmämuodot. Kolmijakoisuus oli vaihtunut usein tasajakoisuudeksi ja sävelmät oli riisuttu melismoista. Bengtssonin mukaan Haeffnerin koraalikirjaa on luonnehdittu "kuoliniskuksi

kansalliselle säveltaiteellemme". Hän jatkaa, että onkin kohtalon ivaa, että juuri kansanmelodiat ovat joidenkin suosituimpien ruotsalaisten urkukappaleiden pohjana. Näistä paras esimerkki on ennen muuta Oskar Lindbergin *Gammal fäbodpsalm*. Nils Lindbergin koraaleissa alkuperäinen, lauluniekkuihin perustuva koristelutapa on sisällytetty urkusatsiin. (Göransson 1997, 90, 92–93; Lindberg 2004, esipuhe.)

Kaikki Lindbergin koraalit ovat kolmen tai neljän sivun mittaisia, minkä lisäksi kolmessa koraalissa on lopussa *segno*-merkillä osoitettu kertaus koraalin alkupuolelta. Jokainen koraali esitellään ensin perusmuodossa, minkä jälkeen seuraa erilaisia kehittelyjaksoja, joissa Lindbergille tyypilliset jazz-vaikutteet tulevat selvästi esille. Dynamiikan käyttö on laajaa: nyanssimerkintöjä on *pianosta* aina *forte fortissimoon* saakka. Tämän lisäksi on runsaasti sekä *crescendoja* että *diminuendoja*. Myös yksittäisiä ääniä tai sointuja on merkitty esimerkiksi aksenteilla ja vaakaviivoilla, joilla haetaan leveyttä, nuottien soittamista täyteen pituuteensa tai painokkuutta. Nyanssien lisäksi myös tempot ja tahtilajit vaihtelevat. Koraalien alussa on metronomimerkintä, kuten myös tempon vaihtuessa osoittamassa uutta iskun kestoa.

Kaj-Erik Gustafsson (s. 1942) on suomalainen kanttori, urkuri, sovittaja ja säveltäjä. Hän opiskeli Sibelius-Akatemiassa opettajinaan muun muassa Enzio Forsblom ja Harald Andersén. Gustafsson jatkoi urkuopintojaan ranskalaisten Gaston Litaizen ja Jean Langlais'n johdolla. Gustafsson toimi Helsingin eteläisen ruotsinkielisen seurakunnan kanttori-urkurina 1969–1995 ja Sibelius-Akatemian urkuimprovisoinnin lehtorina 1973–2006. Gustafsson on konsertoinut urkurina ja kuoronjohtajana sekä Suomessa että ulkomailla. Hän on myös menestynyt useissa sävellyskilpailuissa. (Heiniö 2001; Sulasol 2022.)

Gustafsson on säveltänyt paljon liturgista musiikkia. Häntä pidetään neoklassisen ja uusasiallisen tyylin edustajana. Gregorianiikka ja modaalisuus ovat myös keskeisessä roolissa hänen sävelkielessään. (Kvist 2019.)

Kaj-Erik Gustafssonin (1995) kokoelma *Fyra andliga folkmelodier för orgel* sisältää nimensä mukaisesti neljä hengellistä kansansävelmää uruille sovitettuna. Sovitukset ovat vuodelta 1994. Kaikki sävelmät ovat lähtöisin Suomesta. Myös Gustafsson on Lindbergin tapaan tehnyt kuorosovitukset samoista kansansävelmistä. Kuorosovitukset on kirjoitettu samaan sävellajiin

urkusatsien kanssa, jolloin niitä voidaan käyttää samassa yhteydessä urkusovitusten kanssa. Wilhelm Kvist (2019) kutsuu levyarviossaan kokoelman urkusovituksia erityisen hienoiksi.

Sovituksista ensimmäisen, *Vi vandrande själar på brusande strand*, pohjana on Munsalassa vuonna 1891 nuotinnettu melodia. Analysoin seuraavassa luvussa tätä sovitusta tarkemmin. Toinen kokoelman sovituksista, *En herrdag i höjden är bliven besluten*, pohjautuu koraalitoisintoon Vänön kylältä, Hiittisten saaristosta. Sävelmän lauloi Tekla Bergen vuonna 1924 ja sen merkitsi muistiin Greta Dahlström. Esitysmerkintä *maestoso*, samoin koko kahden sivun mittaisen koraalin ajan voimassa oleva *fortissimo*-nyanssi kuvaavat hyvin koraalin yleistä ilmettä. Cantus firmus on tällä kertaa jalkiossa. Kolmas urkusovitus, *Vandringsmannen ständigt trängtar*, perustuu puolestaan Ester Åströmin vuonna 1929 laulamaan sävelmämuunnelmaan Hastersbodasta, joka sijaitsee Föglössä Ahvenanmaalla. Nuotinnuksen on tehnyt Alfhild Forslin. Sovituksen alku, erityisesti sen ensimmäisen tahti, muistuttaa selvästi kokoelman ensimmäisen koraalin alkutahteja. Myös sävellaji on sama, a-molli (ks. nuottiesimerkit 1 ja 4).

Nuottiesimerkki 1. Kaj-Erik Gustafsson: *Vandringsmannen ständigt trängtar*. Gustafsson 1995, 6.

Kokoelman viimeisen urkusovituksen, *Var kristtrogen fröjde sig*, pohjana on koraalimuunnelma Nötöstä, Nauvosta. Muunnelman lauloi Eva Jansson vuonna 1923 ja sen kirjoitti muistiin Greta Dahlström. Muista koraaleista poiketen se on

neljän sivun mittainen ja kaiken kaikkiaan juhlava päätös Gustafssonin kokoelmalle pleno-rekisteröintineen.

Nils Lindbergin ja Kaj-Erik Gustafssonin erot säveltäjinä, tässä yhteydessä erityisesti kansansävelmien käsittelyssä, tulevat hyvin ilmi jo nuottien pikaisen silmäilyn perusteella. Lindbergin urkukoraalit ovat laajempia niin pituudeltaan kuin melodian käsittelyssään. Hänen urkukoraalinsa ovat uskollisia pohjasävelmälle, mutta samalla myös hyödyntävät mahdollisuutta vapaampaan melodiseen, rytmiseen ja harmoniseen käsittelyyn. Urkukoraaleissa on myös dramatiikkaa suurten dynaamisten ja harmonisten muutosten muodossa. Gustafssonin tavoitteena ei todennäköisesti ole missään vaiheessa ollut näiden koraalien suhteen muu, kuin melodioiden sovittaminen suhteellisen yksinkertaisella tavalla. Näin ne ovat mahdollisimman monen kanttorin ja myös harrastajaurkurin saavutettavissa ja käytettävissä.

4 KOHDETEOSTEN ANALYYSI

4.1 *Så går en dag än från vår tid*

Nils Lindbergin urkukoraalikokoelmassa toisena on kolmisivuinen *Så går en dag än från vår tid* vuodelta 2004, joka pohjautuu sävelmän orsalaiseen toisintoon. Teksti on tuttu saksalaisen Adam Kriegerin säveltämän melodian yhteydessä myös suomenkielisestä virsikirjasta nimellä *Taas päivä ajan virtahan* (virsi 556). Yritin löytää Lindbergin koraalin pohjalla olevasta sävelmästä jonkin mahdollisimman varhaisen ja alkuperäisen nuotinnuksen, mutta en onnistunut kirjastojen enkä Internetin avulla. Kenties tällaisia nuotteja säilytetään arkistoissa, tässä tapauksessa luultavasti Ruotsin puolella, ja niihin tutustuminen vaatisi isompaa tutkimustyötä. Urkunuotin yläreunassa lukee, että virsi on numero 434 vuoden 1937 virsikirjassa, mutta ilmeisesti ruotsinkielinen sana *psalm* viittaa tässä vain virsitekstiin, koska melodia on myös tuossa Ruotsin kirkon virsikirjapainoksessa juuri mainittu Adam Kriegerin säveltämä.

Oletettavasti Lindberg on itse laittanut neljäsosalle tarkan metronomimerkinnän 108. Tahtilaji on kuusi neljäsosaa, tosin se muuttuu kolme neljäsosaksi samalla, kun kaikki neljä alennusmerkkiä palautetaan väliosan ajaksi. Sävellys lähtee liikkeelle hyvin yksinkertaisesti yksiäänisesti, esitysohjeen mukaan soolorekisteröinnillä. Näin käydään läpi sävelmän ensimmäinen säkeistö, todennäköisesti siinä muodossa kuin Lindbergillä on se ollut säveltämistä aloittaessaan. Melodiassa kiinnittävät huomiota d-sävelten edessä olevat palautus- ja alennusmerkit, mikä poikkeaa etumerkkeinä olevien neljän alennusmerkin ennakoimasta f-mollista. Alku viittaakin kirkkosävellajiin f-doorinen. Tällaista kansansävelmälle tyypillistä modaalisuutta käytetään yleisesti myös jazz-musiikissa. Toisella rivillä esiintyy kuitenkin jälleen des, ja säkeistö päättyy perinteisesti e-johtosävelen kautta f-mollin perussäveleen (nuottiesimerkki 2).

Nuottiesimerkki 2. Nils Lindberg: *Så går en dag än från vår tid.*

Lindberg 2004, 6.

Urkukoraali jatkuu siten, että melodia esitellään tällä kertaa tenorikorkeudelta myös soolorekisteröinnillä ja vain parilla sivusävelellä koristeltuna. Melodian yläpuolella, edelleen soolorekisteröinnillä, tulee mukaan yksinkertainen stemma, joka ensin imitoi, sen jälkeen yhtyy melodiaan oktaavin päässä, kunnes säestää viimeisen säkeen. Tähän asti on siis liikuttu hyvin perinteisillä sointi- ja harmonia-alueilla, mutta tahdissa 17 käy selvästi ilmi, että näin ei ole tarkoitus jatkaa. Tyyli muuttuu sekä harmonisesti että melodian käsittelyn osalta suorastaan radikaalisti. Vajaan kahden tahdin välikkeen jälkeen seuraa kehittelyjakso, jossa vuorottelevat sopraanostemman solo-osuudet ja yhdeltä sormiolta soitettavat harmoniamattoa luovat tahdit. Tahdissa 17 on jo nähtävissä merkki Lindbergille tyypillisistä jazz-vaikutteista modaalisen d-sävelen sekä noonilla lisätyn f-mollisoinnun muodossa (nuottiesimerkki 3).

7

The image shows a musical score for piano. It consists of three staves: a treble clef staff, a bass clef staff, and a pedal point staff labeled 'Ped.'. The music is in 3/4 time and has a key signature of three flats (B-flat, E-flat, A-flat). Measure 17 is marked with 'ej solo' and 'solo'. The solo section begins with a triplet of eighth notes. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and dynamic markings.

Nuottiesimerkki 3. Nils Lindberg: *Så går en dag än från vår tid*.

Lindberg 2004, 7.

Tahdin 18 viimeisen neljäsosan kohonuotilla käynnistyvä soolo ei olekaan enää perinteistä cantus firmusta, vaan tällä kertaa se etenee vapaammin ja vilkkaammin, löyhemmin melodiaan tukeutuen. Tämä muistuttaa jazziin olennaisena osana kuuluvasta improvisatorisuudesta, vaikka Lindbergin koraalissa jokainen ääni onkin nuoteiksi painettuna. Tunnelma on kaiken kaikkiaan levottomampi ja jotakin enteilevä. Tätä tunnelmaa luovat muun muassa harmonioiden käyttö: noin kuuden rivin mittaisen välijakson aikana perusmuotoisia duuri- tai mollisointuja on satsissa vain muutaman C-duurisoinnun verran. Tästä voinee päätellä, että jaksolle on haettu f-mollille vastapariksi dominanttiluonteisuutta, vaikka tilapäisiä etumerkkejä käytetään paljon eikä sävellajia mitenkään muuten ole lukittu C-duuriin. Tämä siitä huolimatta, että f-mollin neljä alennusmerkkiä on palautettu koko jakson ajaksi C-duuriin viittaavasti. Myös tahtilajin vaihtuminen kuudesta neljäsosasta kolme neljäsosaksi indikoi, että satsissa alkaa tapahtua enemmän muutoksia kuin tähän mennessä.

Lindberg yhdistää soolo-osuuksissa luontevasti melodian kansanomaiset piirteet jazzille tyypillisiin harmonioihin ja rytmeihin. Daktyyliä lisäksi koraalissa käytetään jazzissa runsaasti viljeltäviä trioleita sekä synkooppeja, jotka on usein sidottu kaarella iskun yli jazzmaisena svengaavasti. Harmoniassa jazz-vaikutteita tuovat esimerkiksi lauluniekkujen sivu- ja lomasävelten edellä olevat tilapäiset etumerkit. Muunnosäveliä käytetään muutenkin paljon. Näitä piirteitä on näkyvässä esimerkiksi koraalin viimeisellä sivulla, eräänlaisessa kulminaatiopisteessä (nuottiesimerkki 4).

Nuottiesimerkki 4. Nils Lindberg: *Så går en dag än från vår tid*.

Lindberg 2004, 8.

Tämän viimeisen soolo-osuuden jälkeen palataan c-mollisoinnun kautta alun sävellajiin ja melodian yksinkertaiseen muotoon. Myös soinnutus on tällä kertaa varsin perinteinen. Lindberg on rakentanut melodian viimeisestä esiintymisestä koraalille huipentuman sekä satsin massiivisuuden että nyanssin voimakkuuden kautta. *Forte fortissimo* -nyanssissa kulkevaa loppua korostetaan vielä viimeisten tahtien hidastuksella.

4.2 *Vi vandrande själar på brusande strand*

Vi vandrande själar på brusande strand on Gustafssonin kokoelman ensimmäinen urkukoraali vuodelta 1994. Nimen voisi vapaasti suomentaa muotoon Me vaeltavat sielut pauhaavalla rannalla. Koraalin pohjalla on kansansävelmä Munsalasta, jonka on merkinnyt muistiin M. Thors vuonna 1891. Urkukoraali on trio-satsissa, esitysmerkintänä on *adagio* ja tahtilajina neljä neljäsosaa. Nuotissa Gustafsson on merkitty koraalin sovittajaksi, joten ilmeisesti hän ei itse pidä urkukoraalia itsenäisenä teoksena. Lindbergin sävellykseen verrattuna koraali noudattaakin hyvin uskollisesti pohjana olevaa melodiaa niin rytmisesti kuin harmonisestikin. Trio-satsi korostaa melodiaa eikä urkukoraalissa ole esimerkiksi pidempää välisoittoa tai kehittelyjaksoja vaan yksi säkeistö, joka kerrataan sellaisenaan.

Säestyksessä alusta loppuun hieman muunnellen toistuva rytmi aloittaa koko kappaleen. Jalkion kahdeksasosatauolla alkava kuvio määrittää urkukoraalin luonnetta vahvasti oktaavihyppyineen (nuottiesimerkki 5). Niin tämän kuin

kokoelman kolmannenkin urkukoraalin ensimmäinen tahti ilmentänee molempien kappaleiden nimessä hieman eri muodoissa esiintyvää kulkemiseen ja vaeltamiseen viittaavaa sanaa *vandra* (vrt. nuottiesimerkki 1).

Nuottiesimerkki 5. Kaj-Erik Gustafsson: *Vi vandrande själar på brusande strand*. Gustafsson 1995, 2.

Koraalin vallitsevia elementtejä ovat myös Lindbergin teoksessa esiintyvät daktyylit sekä pisteelliset rytmit. Urkukoraalin sooloäänien aivan ensimmäinen kuvio onkin daktyyli, jossa toisena sävelenä oleva fis täyttää e:n ja gis:n muodostaman terssi-intervallin lomasävelenä (nuottiesimerkki 6). Daktyylit toistuvat melodian kuvioita hitaammin ja harvemmin myös säestyksessä, kuten heti kertausmerkin jälkeen säestyksen ylimmässä stemmassa. Säestyksessä on jonkin verran synkooppeja daktyyliä vastapainona.

Nuottiesimerkki 6. Kaj-Erik Gustafsson: *Vi vandrande själar på brusande strand*. Gustafsson 1995, 2.

Koristeellisesta laulutavasta muistuttavat cantus firmuksen monet sivusävelet, jotka elävöittävät ja täydentävät koraalisävelmää vuorotellen ylä- ja alapuolelta. Laulusnäitä sivusäveliä kutsutaan niekuiksi, joita vasta myöhemmin alettiin nuotintaa. Tässä on yhtymäkohta barokkimusiikkiin ja sen koristelutapoihin: melodiaa elävöitetään esimerkiksi kertauksessa lisäämällä erilaisia korukuvioita ja lomasäveliä tyyliin sopivalla tavalla. Näin siis tehtiin, ja tehdään nykyäänkin, vaikka koruja ei olisi nuottiin kirjoitettukaan.

Urkukoraalissa ei ole erityistä huippukohtaa, ellei sellaiseksi tulkita melodian kohoamista aiempaa korkeammalle, ensin kaksiviivaiseen e:hen ja sen yläpuolelle, sävellyksen loppupuolella, sen neljännellä rivillä. Kyseisen rivin viimeisessä tahdissa melodian käsittely muistuttaa vahvasti barokin ajan tyylistä. Näen itse erityisesti kokoelman tämän koraalin olevan jatkumoa barokin aikakauden urkukoraaliperinteelle, vaikkakin varsin yksinkertaisessa ja suppeassa muodossa.

Nuottiesimerkki 7. Kaj-Erik Gustafsson: *Vi vandrande själar på brusande strand*. Gustafsson 1995, 7.

Sekä cantus firmus että säestys pysyvät hyvin samankaltaisina koko urkukoraalin alusta loppuun. Melodiaa ei siis esimerkiksi koristella enempää eikä käsittely muutu myöskään harmonisesti. Säestys pysyy koko ajan taustalla ja tarkasti cantus firmuksen alapuolella.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkin tässä työssä kahta hyvin erilaista urkukoraalia, jotka ovat syntyneet hengellisten kansansävelmien pohjalta. Analysoin Nils Lindbergin koraalia *Så går en dag än från vår tid* sekä Kaj-Erik Gustafssonin koraalisovitusta *Vi vandrande själar på brusande strand*. Keskityn analyysissa erityisesti kansansävelmien rytmiseen ja harmoniseen käsittelyyn sekä lauluniekkujen esiintymiseen ja nuotintamiseen urkukoraaleissa. Lindberg esittelee melodian koraalin alussa yksiaänisesti, mutta vie tyyliä sävellyksen edetessä sekä rytmin että harmonian osalta jazzin suuntaan. Rytmissä tästä kertovat triolit ja synkoopit, harmoniassa laajaan muotoon asetellut, esimerkiksi noonilla tai septimillä lisätyt soinnut sekä yleisesti muunnesävelet. Sekä tahtilaji että sävellaji vaihtuvat väliosan ajaksi. Lauluniekut on nuotinnettu ensin daktyyleina, mutta myöhemmin niistä muistuttavat juuri mainitut triolit ja synkoopit.

Kaj-Erik Gustafsson lähestyy kansansävelmää Lindbergiä perinteisemmin, enemmän sovittajan kuin säveltäjän ominaisuudessa. Rytmisi ja harmonia eivät tuota yllätyksiä vaan pysyvät saman sapluunan sisällä koko koraalin ajan. Koraali pysyy niin soolo-stemman kuin säestyksenkin osalta a-mollissa. Rytmisesti Gustafsson keskittyy kansansävelmän runsaaseen koristeluun sisällyttämällä lauluniekut barokin ajan tyyliin kuvioihin. Yleinen rytmikuvio on daktyyli, jota esiintyy sekä soolossa että säestyksessä, myös erilaisina pisteellisinä versioina.

Alkuperäinen ajatukseni oli valita esimerkiksi kolme erilaista urkukoraalia, joiden pohjana olisi käytetty samaa hengellistä kansansävelmää. Suunnittelin etsiväni melodiasta mahdollisimman varhaisen nuotinnuksen ja seuraavani sen kehittymistä urkukoraalin muotoon. Olisin lisäksi vertaillut eri säveltäjien tapoja käsitellä samaa melodiaa, etsinyt sekä yhtäläisyyksiä että erottavia tekijöitä. Tehtävä osoittautui tällaisena kuitenkin liian haasteelliseksi, kun aikaa vievistä etsiskelyistä huolimatta nimenomaan varhaisempaa materiaalia ei tahtonut löytyä, ei ainakaan helposti ja nopeasti saavutettavassa muodossa. Toisessa ääripäässä taas on myös nykyisessä Suomen kirkon ruotsinkielisessä virsikirjassa numerolla 502 oleva *Den signade dag*, jota on sekä tutkittu että sovitettu ja sävelletty mielin määrin. Halusin mieluummin liikkua hieman tutkimattomammalla maaperällä.

Jouduin siis luopumaan ajatuksesta, jossa oman analyysini pohjalla olisi jokin "alkuperäinen" nuotinnettu melodian muoto. Vielä kaukaisemmaksi jäi suunnitelma siitä, että olisin käyttänyt materiaalina useita eri-ikäisiä nuotinnuksia yhdestä ja samasta melodiasta. Nils Lindbergin koraalissa on tosin mahdollista, että sen pohjana oleva melodian nuotinnus on kaikkien nähtävillä, koska hän aloittaa sävellyksensä esittelemällä teeman yksinäisesti ilman minkäänlaisia koristeluja. Kaj-Erik Gustafssonin koraalisovitus on todennäköisesti myös uskollinen sille nuotinnukselle, joka kokoelmaan on merkitty melodian lähteeksi. Myös kokoelmassa käytettävä termi sovitus viittaisi siihen, ettei itse melodioita olisi muokattu.

Kaj-Erik Gustafssonin urkukoraalikokoelmassa on huomaavaisesti kirjattu sävelmien alkuperä ensimmäistä koraalia lukuun ottamatta paitsi nuotinnuksen tekijän myös laulajan osalta. Tässä tapauksessa lähde on Folkkultursarkivetin aineistoissa, joihin en tämän suppean tutkimuksen puitteissa tutustunut. Jos, ja toivon mukaan, kun tällaisia urkusävellyskokoelmia myös tulevaisuudessa tehdään, olisi hienoa, jos lähteenä ja inspiraationa käytetyn melodian nuotinnus olisi kokoelmassa painettuna. Voi toki olla, että esimerkiksi tekijänoikeudelliset syyt ovat estäneet, että näin olisi jo tehty.

Lindbergin ja Gustafssonin kokoelmat ovat yksi esimerkki hengellisten kansansävelmien monipuolisuudesta ja monikäyttöisyydestä. Kokoelmat eroavat toisistaan monelta osin, muun muassa harmonisesti sekä melodian käsittelyn osalta. Uskallankin väittää, että tällaiset melodiat eivät itsessään aseta rajoitteita sille, minkälaisia sovituksia tai sävellyksiä niiden pohjalta on mahdollista tehdä. Voisi jopa ajatella, että mitä rikkaammin melodioita käytetään, sitä elävämpänä niiden perintö säilyy. Eikä vain musiikillisena kulttuurihistoriana arkistoissa vaan ennen kaikkea musiikkina, jolla yhä on käyttöarvoa erilaisissa tilaisuuksissa.

Esimerkiksi illalla järjestettäviin musiikkihartauksiin sopivia lauluja ja urkusävellyksiä on olemassa runsaasti. Trio-muotoisia urkusovituksia on usein mahdollista toteuttaa myös siten, että soolo-osuus soitetaan jollain muulla instrumentilla. Itse olen soittanut joitakin urkukoraaleja viululla urkujen säestyksellä. Olen myös ollut toteuttamassa hiljaisen viikon ahtisaarnatilaisuuksia, joiden pääpaino on ollut nimenomaan eri tavoin toteutetuissa hengellisissä kansansävelmissä. Yksi silloin soittamistani

kappaleista oli juuri Lindbergin *Så går en dag än från vår tid*. Sisällön ja tunnelman puolesta monet kansansävelmät sopivat hienosti myös jumalanpalveluksissa yhteisen esirukouksen yhteyteen niin sanotuksi kuolleitten kiitokseksi. Itsestään selvä käyttöyhteys näille sävelmille on niin sanottu kansanlaulumessu. Perinteisesti niissä lauletaan yleensä tuttujen ja tunnettujen, enimmäkseen maallisten kansanlaulujen sävelmillä jumalanpalveluskäyttöön suunniteltuja tekstejä. Hengellisiä kansansävelmiä voisi mainiosti käyttää alku-, vastaus- ja ehtoollismusiikkina sekä loppumusiikkina.

LÄHTEET

Blomqvist, Göran 1996. *50 folkliga koraler och andliga visor från Svenskfinland*. Helsingfors: Stiftsrådet i Borgå stift.

Gustafsson, Kaj-Erik 1995. *Fyra andliga folkmelodier för orgel*. Borgå: Musikförlaget Canto.

Göransson, Harald 1997. *Koral och andlig visa i Sverige*. Borås: Norstedts Förlag.

Heiniö, Mikko 2001. *Gustafsson, Kaj-Erik*. Oxford Music Online. Viitattu 21.4.2022.

Kvist, Wilhelm 2019. Korallerna utgör stommen, men rastlösheten får övertaget. *Hufvudstadsbladet* 27.2.2019.

La Rue, Jan 2001. Fundamental Considerations in Style Analysis. *The Journal of Musicology* 18 (2), 295–312. <<https://www.jstor.org/stable/10.1525/jm.2001.18.2.295>>. Viitattu 6.6.2022.

Lindberg, Nils 2004. *Till himlen med lovsång: Sju gamla koraller i ny skrud för orgel*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag.

Lindberg, Nils 2017. Nils Lindberg CV – biografi på svenska. <www.nilslindberg.com>. Viitattu 20.4.2022.

Pascall, Robert 2001. *Style*. Grove Music Online. Viitattu 3.6.2022.

Sulasol 2022. *Gustafsson, Kaj-Erik*. <<https://sulasol.fi/composer/gustafsson-kaj-erik/>>. Viitattu 21.4.2022.

Sveriges Radio 2022. *Tonsättaren Nils Lindberg har avlidit*. <<https://sverigesradio.se/artikel/tonsattaren-nils-lindberg-har-avlidit>>. Viitattu 20.4.2022.

Ternhag, Gunnar 1985. *Inledning* teoksessa *Folkliga koraller*. Toim. Anders Lindström. Älvsjö: Verbum Förlag.

Westin, Lars 2002. *Lindberg, Nils*. Oxford Music Online. Viitattu 20.4.2022.